SIMBOLUL ÎN POEZIA ŞI FILOSOFIA LUI LUCIAN BLAGA

Tatiana MĂRGĂRINT,
Lector, USM.

Lucian Blaga este poet şi filosof, personalitate de valoare care prin originalitatea gândirii sale, ne face dornici a înțelege, a interpreta opera sa. Filosof al culturii Blaga defineşte conceptul de *cultură* într-un dialog cu Mircea Eliade: „…este modul specific de a exista al omului în Univers. Este vorba de o mutațiune ontologică, mutațiune care deosebeşte pe om de celelalte animale şi care e rezultatul eforturilor omului de a-şi revela Misterul. Omul singur este creator de cultură şi aceasta datorită trăirii sale întru mister şi revelare. Omul, încercând să-şi releveze misterul, în ale cărui dimensiuni singur trăieşte, creează cultura" [10, p.484]. Ne propunem aici prezentarea unei încercări de a intra în esența problematicii simbolului în poezia şi filosofia lui Lucian Blaga. Unitatea de baza a culturii este simbolul, cultura fiind creată prin capacitatea de simbolizare a ființei umane. Facultatea de a utiliza simboluri ne-a transformat în oameni şi a permis crearea şi perpetuarea culturilor. Evseev Ivan afirmă că „Simbolul este un semn care se identifică cu obiectul simbolizat" [11, p.39]. Iar Boldureanu în una din lucrările sale, explică simbolul astfel:

- Simbolul (semnul simbolic) nu doar evocă, ci redă absentul ca prezența cea mai nemijlocită, o relație extrem de strânsă – relația cu nevăzutul – într-o „comunicare" (comuniune) mistică arhaică, originară, primordială, deplină – pe care o răsfrânge şi o revarsă, „contaminând" vecinătățile, asupra celor şi a ceea ce vine în contact magico-ritualic, mitic, religios, estetic cu entitatea astfel redată, revelată şi ipostaziată.
- Prin actul simbolizării „semnul simbolic" nu funcționează ca un substitut al entității simbolizate (semnificate), ci prin ritualizarea magico-sacră a contextului spațio-temporal real, sim-

bolul devine consubstanțial acelei entități și „contemporan” cu originile, cu „starea primordială” a entității.

– Astfel revelat şi ipostaziat (prin potențare magic-rituală, mitică, de ritualitate sacramentală) simbolul este identitatea desăvârşită şi prezența nemijlocită a referinței (referentului) lui.
– Simbolul – este în acelaşi timp un semn cu maximă deschidere informațională şi, deopotrivă, reprezintă cel mai scurt traiect/traseu gnoseologic prin suprapunerea, identitatea, consubstanțierea a trei entități: (1) sensul/semnificația, (2) semnul, (3) referința/referentul. Cu toate acestea, este anevoios – dacă nu chiar imposibil – a alcătui o „gramatică a simbolurilor” cât de cât fermă [7, pp.43-44].

Autori ca Evseev I. şi Botezat C.-C. prezintă modul în care marile simboluri şi arhetipuri au rodit şi au căpătat o viață nouă în operele maeştrilor cuvântului printre care şi Lucian Blaga. Filosoful culturii foloseşte termeni simbolici consacrați de tradiție, al căror câmp semantic îl dezvoltă, fără însă a-l afecta.

Principalele simboluri întâlnite în poezia lui sa sunt: lumina, trupul, sângele, ochiul, pleoapa, oglinda, timpul, moara, lucrul, elementul acvatic, prundul, albastrul, aurul, focul, cenuşa, somnul, moartea, semnul, albina etc.

Lumina în planul senzorialului are sensul de *vizibilitate* care, prin similitudine cu vizibilitatea razelor de lună conduce la metafora *raze de lună* pentru lumina mea, având o deschidere a sensului pentru acceptarea *luminii* drept un simbol al cunoaşterii care „la rândul ei deschide o cale ultimă pentru contopirea aspectelor parțiale ale luminii într-o unitate reprezentată ca un real imaginar, dincolo de limitele realității sensibile misterul” [8, p.40]. Blaga L., în meditația sa *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*, meditația pe tema poetul şi poezia spune:

Eu cu lumina mea sporesc a lumii taină –
şi-ntocmai cum cu razele ei albe luna
nu micşorează, ci tremurătoare
măreşte şi mai tare taina nopții, aşa îmbogățesc şi eu întunecata zare
cu largi fiori de sfânt mister…[2]

Soarele un simbol de sorginte mitică, este izvor de speranță, simbol al aspirațiilor. „Credința mea o sorb puternică din soare", „spre soare râd". Soarele este simbol al permanenței, al statorniciei vieți [8, p.52].

Cerul este pentru poet spațiul luminii şi focului cosmic. Exprimă credința într-o forță divină.

Lacul, simbolismul său se leagă de cel al apei şi al cerului: „Lacul oglindeşte stelele fiindcă vrea să fie cer" [3, p.51]. Lacul în vechile mitologii este ochiul pământului, prin care locuitorii lumii subterane pot să vadă tot ce se întâmplă pe pământ şi în văzduh [11, p.85].

Lacrima căzută din ochiul înlăcrimat al omului spune:„Eu sunt un strop de suflet / Şi sunt / Ca picurii izvoarelor fierbinți / Vin totdeauna din adâncuri — mari /". Lacrimile fierbinți ale durerii, implorării şi disperării reprezintă o conjuncție a focului şi a apei. Se poate vorbi de o adevărată „alchimie" simbolică a lacrimii, izvorâtă din focul inimii, devenind stihie acvatică eliberatoare şi purificatoare, ca, în cele din urmă, să se cristalizeze într-un conglomerat salin [11, p.85]. *Lacrima* tradițional semnifică durere şi suferință, însă la Blaga este semn de bucurie epurată de durere.

Muntele reprezintă un Axis Mundi (Axă a Lumii) sau o scară, ce înlesneşte ascensiunea omului spre înaltele valori spirituale, al căror simbol şi sediu este cerul. Prin valoarea sa ascensională, prin orizontalitate, stabilitate şi duritate, muntele este un simbol masculin (yang). El semnifică permanența, imuabilitatea, tăria de a rezista vicisitudinilor timpului. Pentru români, munții şi codrii erau locurile de refugiu în fața numeroşilor duşmani care călcau hotarele gliei strămoşeşti [11, p.110]. Peisajul montan a intrat ca parte integrantă a spiritualității poporului nostru. Lucian Blaga consideră că insistența cu care imaginația mitologică şi folclorică a poporului român este preocupată de originea munților (şi nu a mării, ca la multe alte popoare) este determinată de orizontul spațial specific românesc, pe care poetul filosof îl va desemna prin metafora „spațiului mioritic". În mentalitatea oamenilor trecutului, urcarea unui munte era întotdeauna o acțiune cu caracter ritual, iar din punct de vedere psihologic semnifică încercarea omului de a depăşi propriile limite, o ascensiune spirituală, o ridicare prin cunoaştere de sine. Contemplarea muntelui ne provoacă un elan spre piscuri, ne îndeamnă la o

participare activă la o simfonie a vieții cosmice şi ne insuflă speranța eternității.

Somnul în culturile arhaice este asociat morții temporare sau unei călătorii în lumea de dincolo. Pentru L. Blaga, somnul oferă posibilitatea contactului cu transcendența: „Când suntem trezi, suntem în lume. / Când dormim, dormim în Dumnezeu" Zi şi noapte) [5]. Somnul devine refugiu al poetului chinuit de sentimentul efemerității, al alunecării în timp. Prin somn se suspendă temporar procesul cunoaşterii fără ca lumea, să-şi înceteze existența [8, p.58]. Simbolul este semnul care trimite la obiect prin intermediul altui semn sau prin intermediul altor semne, cum este cazul simbolurilor polivalente. Termenul simbolic somn are drept referenți semnele: moarte în poetica eminesciană şi inconştient colectiv la Blaga.

Stejarul din marginea codrului prilejuieşte meditația poetică a lui L. Blaga. Gorunul apare ca un simbol al vieții şi al morții, al sfârşitului care e întotdeauna un nou început:

O, cine ştie? Poate că
Din trupul tău îmi vor ciopli
nu peste mult sicriul
şi liniştea ce voi gusta-o între scândurile lui,
o simt pe semne de acum;
o simt cum frunza ta mi-o picură în suflet
şi mut
ascult cum creşte-n trupul tău sicriul,
sicriul meu,
cu fiecare clipă care trece,
gorunule din margine de codru.

(L. Blaga, *Gorunul*). [4]

Gorunul rămâne punctul de reper în jurul căruia vibrează luciditatea unui spirit poetic, preocupat de probleme grave, de întrebări şi taine existențiale. „Martor al trecerii atâtor existențe terestre individuale, el semnifică permanența, continuitatea vieții şi faptelor unui popor" [11, p.175].

Motive şi simboluri prezente în opera blagiană sunt simbolistica porumbelului împrumutată din arealul biblic; motivul plopilor ca in-

stanțe ale unei atitudini mântuitoare; clopotul ca simbol al vestirilor solemne, instituind o legătură emoțională cu sacralitatea.

L.Blaga defineşte sofianicul care este văzut ca „un anume sentiment al omului în raport cu transcendența, sentimentul cu totul specific, grație căruia omul se simte receptacul al unei transcendențe coborâtoare", Blaga, consideră că la popoarele ortodoxe „spontaneitatea creatoare" „s-a contaminat de potența sofianică, în multe din manifestările ei", literatura populară oferind, din acest punct de vedere, un foarte bogat material documentar. Este vorba, afirmă filosoful, despre „foarte feluriteşi complexe trăiri, imagini sau viziuni."

Mioriţa este interpretată sofianic aducând drept argument contopirea motivului ciobanului „cu motive cristologice. Ciobanul mioritic devine însuşi Cristos, iar „măicuța bătrână", care umbla din loc în loc căutând pe cel ucis si jertfit, e însăşi Maica Domnului." În viziunea filosofului culturii, moartea devenită nuntă şi natura transfigurată în biserică sunt două ipostaze „sofianice", când faptele lumeşti se sublimează prin transcendentul care coboară. În *Mioriţa* „moartea", precum se ştie, e echivalentă cu „nunta". Ciobanul, care va fi ucis, trimite vestea – cu ton de bunavestire! – ca s-a însurat cu a „lumii mireasa". Nunta e aici nu numai un element vădit creştin, ci mai precis: un element ortodox. Moartea prin faptul că e echivalentă cu o nuntă, încetează de a fi un fapt biologic, un epilog; ea e transfigurata, dobândind aspectul elevat al unui act sacramental, al unui prolog. Ea e nunta, unire sacramentală cu o stihie cosmica. Să nu uitam cadrul nunții: Soarele şi luna/ Mi-au ținut cununa/.../ Şi stele făclii. [8, p.24]

Blaga afirmă „omul este un animal metaforizant", subliniind prin aceasta dimensiunea lui spirituală. „…metafora reprezintă de fapt libertatea de manifestare a eului poetic animat de dorința de a descoperi ceea ce nu se vede, nu este perceptibil prin simțurile obişnuite. De aceea, tot ceea ce se vede nu constituie altceva decât o provocare adresată omului de a „dezvălui" ceea ce este dincolo de elementele vizibile" [9].

Termenul metaforic are tendința de a se apropia de simbol, chiar păstrându-şi complexitatea unui fenomen deosebit de al simbolului, astfel, dacă metafora este folosită frecvent, asociația dintre cei doi termeni devine una obişnuită, naturală, şi în acest caz, obiectul reprezentat prin

termenul metaforic va deveni simbolul obiectului pe care acest termen îl designează în semnificația sa schimbată.

Este cazul poeziei *Somn* a lui Blaga unde termenul sânge devine un simbol pentru părinți. Poetul spune:

În somn sângele meu ca un val
se trage din mine
înapoi în părinți… [5]

Filosoful atacă teoria conform căreia metafora s-a născut din mentalitatea tabuizantă, filosoful contraargumentează inversând raportul; tabu-ul, este de părere Lucian Blaga, s-a impus tocmai ca urmare a descoperirii de către om a tehnicii metaforizării, care-i permite substituirea noțiunilor, numirea aceluiaşi fapt printr-un alt termen decât cel propriu.

Mentalitatea tabuizantă presupune existența prealabilă a modului metaforic. Omul, trăind într-o societate, nu poate să nu vorbească despre obiectele tabu. E constrâns la această viață şi de realități. Vorbirea despre sau aluziile la obiectele tabu i se impun necontenit. Aceste obiecte sau ființe nu ar fi devenit niciodată tabu dacă omul nu ar fi fost învestit din capul locului cu posibilitatea de a le numi indirect, metaforic. Putința prealabilă a omului de a designa obiectele prin circumscriere metaforică, a făcut posibilă tabuizarea obiectelor, şi cu aceasta interdicția de a le spune pe nume, afirmă filosoful în *„Geneza metaforei şi sensul culturii”*. Dacă pentru metafora, macrocontextul nu este necesar pentru a sprijini efectul stilistic, simbolul este ca păianjenul care se topeşte el însuşi în secreția pânzei; el este o funcție a contextului, împreună cu care formează un sistem cu autodeterminare.

În concepția lui Blaga numai poeții, sfinții şi gânditorii sunt înzestrați cu capacitatea de a alege din limbă „cuvinte de vrajă cuvinte ce au darul de a se întrupa într-un fel singure, sau cel puțin cuvinte ce dau iluzia unei supreme întruchipări” [1, p.222]. Blaga a reuşit să pătrundă în profunzimea cuvintelor şi a dezvăluit misterul puterii lor.

Referințe:

1. Blaga, L. *Cuvintele originare*. În: *Isvoade*. Bucureşti: Minerva, 1972.
2. Blaga, L. *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*. http://www.aboutromania.com/blaga1.html
3. Blaga, L. *Elanul insulei: aforisme şi însemnări*. Cluj-Napoca: Dacia, 1977.

4. Blaga, L. *Gorunul*. http://www.aboutromania.com/blaga5.html
5. Blaga, L. *Somn*. http://www.aboutromania.com/blaga82.html
6. Boldureanu, I. V. *Cultura tradițională orală. Teme, concepte, categorii*. Timişoara: Marineasa, 2006.
7. Boldureanu, I. V. *Folcloristică şi etnologie*. Timişoara: Mirton, 2003.
8. Botezat, C.-C. *Metafora revelatorie în poezia lui Lucian Blaga*. Brăila: Sfântul Ierarh Nicolae, 2009.
9. Clim, M.-R. *Preocuparea pentru o lingua universalis… în căutarea limbii începuturilor,* http://www.philologica-jassyensia.ro/upload/III_2_Clim.pdf
10. Eliade, M. *Convorbiri cu Lucian Blaga*. În: *Lucian Blaga – cunoaştere şi creație*, Bucureşti: Cartea Românească, 1987.
11. Evseev, I. *Dicționar de simboluri şi arhetipuri culturale*, Timişoara: Armacord, 1994.